

TÁNCANTROPOLÓGIA ÉS KRITIKAI TÁNCTUDOMÁNY

Kürti László

habil. egyetemi docens,
Miskolci Egyetem Politikatudományi Intézet
kurti1953@gmail.com

Amikor az 1970-es évek végén az amerikai antropológus, Adrienne Kaeppler szomorúan jegyezte meg, hogy a tánc iránt marginális az érdeklődés kollégái körében, akkor a tánc kutatás elméleti és gyakorlati keretei valóban kezdetlegesek, sőt hiányosak voltak. Ez azért volt kirívó, mert Gertrude P. Kurath húsz évvel korábban már felhívta a figyelmet a tánc kutatás fontosságára, ahogyan ezt Franziska Boas is megtette még 1942-ben, amikor *A tánc funkciója az emberi társadalomban* című kerekasztal-beszélgetést megszervezte!¹ A sok biztatás ellenére az USA tánckutató társasága (Committee – majd 1977 után – Congress on Research in Dance – CORD) csak 1964-ben alakult, és folyóirata (*Dance Research Journal*) lassan vált az

angolszász tánckutatók első számú nemzetközi szaklapjává.² Az akkori vezető egyéniségek kitartásának köszönhetően a CORD konferenciái megalapozták azt a nemzetközi és interdiszciplináris orientációt, amely pár évtizeddel később meghozta a gyümölcsét. Az antropológiai figyelem lassan vált irányadóvá, olyannyira, hogy Drid Williams 1991-ben azt a kérdést feszegette, hogy létezik-e egyáltalán táncantropológia mint önálló tudomány (Williams, 1991, 14.). Kétségtelen azonban, hogy a táncantropológia vehemens fellendülése, bár nem Williams felszólítására, az elmúlt két-három évtized eredménye. Egyik fő irányvonala éppen a korábbi funkionalista, strukturalista és főleg a bezárkózó nemzeti néprajzi leírások kritikáját jelentette, amely

¹ Sokan Gertrude Prokosch Kurath (1903–1992) munkásságához kapcsolják a táncantropológia megeremésését, bár a neves kutató magát mindig „csak” táncantológusnak, legfeljebb koreológusnak nevezte. Kurath táncos- és zenéi képzésben részesült, de lényegében autodidakta antropológus maradt; a kutatott törzsek egyik nyelvét sem beszélte. Az amerikai indián táncok kutatásához alapos terepmunkát végzett, vagy – mint például az azték, irokéz vagy csiroki törzsek esetében – antropológusok segítségével írta meg könyveit. Franziska Boas (1902–1988) az amerikai antropológia atyjának tekintett Franz Boas lánya volt, aki Mary Wigman mozdulat- és táncrendszerén nevelkedett. A

híres 1942-es szemináriumon a 82 éves Franz Boas, az Afrika-utazó Geoffrey Gorer, a Haiti-specialista antropológus-folklorista Harold Courlander, a zsidó–lett származású, máig nem kellően ismert indonéziai tánckutató, Claire Holt (1908–1970) és a antropológia fenegyereke, Gregory Bateson (1904–1980) vettek részt. Franziska Boas később egy kórházban tevékenykedett, és az ott szerzett tapasztalatai révén a táncterápia megeremésztésének élharcosává vált.

² Az antropológiai tánc kutatás amerikai és európai történetéről több alapos elemzés létezik, ezért itt ennek felsorolását nem tartom szükségesnek (Lásd pl. Kaeppler, 2000; Kealihanohomoku, 1991; Williams, 1991).

újabb lökést adott a kritikai táncstudomány lehetőségeinek (Ness, 1992; Martin, 1998).

Úttörő antropológiai eredmények és kritikák

Az 1930-as évekig néhány antropológiai tánc-elemzésre tudunk hivatkozni, amelyek ma már alig ismertek.³ A funkcionista úttörők (*Bronislaw* Malinowski, Alfred R. Radcliffe-Brown, Edward E. Evans-Pritchard, hogy csak a legnevesebbeket említsem) munkásságára hivatkoznak, de közülük is alapvetően Evans-Pritchard tanulmányát, az Azande törzs sörtánc rítusát szokták emlegetni mint a klasszikus funkcionista iskolapéldáját.⁴ A funkcionisták minden jelenséget, így a táncot is, a társadalmi szerkezet és rend fennállását szolgáló társadalmi tényezőként értelmezték. A táncot és táncolást (a kettő nem ugyanaz) azonban nemcsak társadalmi tényként könyvelték el, hanem a társadalmi rendszer fenntartásában elengedhetetlen funkciót kielégítő szükségletként, amit mind a korai táncetnológusok (Franziska Boas, Gertrude Kurath), mind a szociológusok (például Frances Rust) felvállaltak.⁵

A funkcionizmus egyik utolsó erőpróbája az etnomuzikológus Alan Lomax és

társai által choreometriának nevezett irányzat nevéhez fűződik.⁶ A modell alapeszméjében annyi eltérés tapasztalható a klasszikus funkcionista megközelítéstől, hogy a táncbeli mozdulatokat nem másként, mint a mindennapi mozgás utánzataként fogták fel. Pontosabban: „a táncos mozdulatok stílusa kikristályosodásai a leggyakoribb és legfontosabb mindennapi tevékenységek mintáinak” (Lomax, 1971, 226.).⁷ A choreometrikus kutatás huszonegy társadalomban vélte felfedezni azt, hogy „a munkamozdulatok és a táncmozdulatok stílusa gyakorlatilag azonos” (Lomax, 1971, 225.).⁸ A choreometrika lényegében a környezeti determinista próbálkozással maradt sikertelen, ami a Paul Spencer szerkesztette és 1985-ben megjelent antropológiai kötetben, a *Tánc és társadalom*-ban, még említést sem érdemelt, Joann Kealiinohomoku meg egyenesen „megrázó paródiáknak” nevezte az egész törekvést (Kealiinohomoku, 1991, 167.).

A szemantikai fordulat

Az 1970-es évektől eluralkodó szemantika és interpretatív, vagy másként a strukturalista és kognitív fordulat, olyan neves szerzők köny-

³ Ma már alig ismert olyan úttörő antropológiai leírásokra utalhatok, mint a hopi indián kígyókultusz első és leghitelesebb leírása Henry R. Voth (1855–1933) tanulmányában, 1903-ból. Targyszerűségének köszönhetően több mint félszáz archív fényképfelvételt közölt könyvében. Hasonló úttörő vállalkozás volt Ernest William Hawkes (1881–1957) elemzése az alaszakai eszkimók tánc kultúrájáról 1914-ből.

⁴ Evans-Pritchard tanulmánya 1928-ban jelent meg az *Africa* szakfolyóiratban.

⁵ Igazi tudományos „szekértáborok” alakultak ki arról, hogy ki hová tartozott, vagy hová tartozónak vallotta magát. Frances Rust szociológiai megközelítéssel kutatta a tánc társadalmi funkcióját; 1969-ben megjelent könyve (*Dance in Society*) a kemény kritikák ellenére számos kiadást ért meg.

⁶ Alan Lomax munkásságáról és a choreometriai modellről lásd URL1.

⁷ A népzene kutató Lomax két táncszakember, Irmgard Bartenieff és Forrestine Paulay segítségével állította össze choreometrikai modelljét. Bartenieff (1900–1981) Lábán Rudolf tanítványaként népszerűsítette az *effort-shape*-et vagy lábán-analízist az USA-ban 1933-as áttelepülése után; saját mozdulatterápiai rendszere is hírnevet szerzett számára. Paulay balett- és moderntáncosként kezdte pályafutását, majd mozgásterápiával foglalkozott.

⁸ A choreometrikai kutatás sajnos körületekintés nélkül készült. Elég utalni a lipcei közgazdász-szociológus, Karl Bücher (1847–1930) munkájára, amelyben már megjelent a munkamozdulatok és a tánc közti kapcsolat elmélete.

veinek hatására, mint Dell Hymes, Claude Lévi-Strauss, Clifford Geertz, annyiban alakított a korábbi törekvéseken, hogy a táncban a nemverbális kommunikációs csatornák és a kulturális bináris kódok alapján való rendszereződés és racionalizálódás kutatásának legapróbb részletekig való feltárását szorgalmazta.⁹ Ez a program egyre jobban a közösség tagjait és egyes, kiemelt fő szereplők tudását célozta meg. A tudati rendszert, gondolkodást, a sokat emlegetett és akkoriban igen divatos *imikus*nak nevezett irányzatot nem lehetett többé megkerülni. Igazi előrelépést jelentett, hogy a tánc metafizikai, esztétikai és ideológia alapjai megtestesített reprezentációinak kérdéseit is feszegették. Ezt Adrienne Kaeppler úgy fogalmazta meg, hogy az „elemzés célja a mozgásrendszer elméletének és filozófiájának kutatása annak a társadalomnak a szemszögéből, amelyben a mozgást használják” (Kaeppler, 2000, 121.). Ez valóban jelentős előrelépés volt, de illik utalni a posztmodern egyik előfutárának aposztrofált Ted Polhemusra, aki egy kicsit másként, de alapjában véve hasonlóan fogalmazta meg azt, hogy a tánc nem-

csak a kultúra fizikai, értsd anatómiai megtestesítése, de egyben a „kultúra metafizikája”. Vagy ahogyan Drid Williams megfogalmazta: „a tánc nem állhat magában elszigetelten, ahhoz, hogy megértsük, történelmi és társadalmi kontextusban kell látnunk” (Williams, 2004, 251.).

Embodiment elméletek, testiség, hatalom

Nem volt ez az elméleti fejlődés egyenletes és főleg nem alaposan kitekintő. Például a *L'Année Sociologique*-hoz tartozó Robert Hertz és Marcel Mauss úttörő munkáit a testről és a „test technikáiról” csak az 1960-as években fedezték fel angol nyelvterületen.¹⁰ Mindezt annak ellenére, hogy más területen Mauss munkássága gyümölcsözően hatott az antropológiára és a tánc kutatásra egyaránt.¹¹ A továbblépéshez az orvosi antropológiához éppen a megtestesítés elmélete (*embodiment*) segített (Scheper-Hughes – Lock, 1985; Csordas, 1990).¹² Thomas Csordas a hermeneutikára (Maurice Merleau-Ponty) és Mauss munkásságára alapozva javasolta az *embodiment* kifejezést, amit *Verkörperung*-ként használnak

⁹ A nemverbális kommunikáció megjelenése az antropológiában Ray Birdwhistell (1918–1994) nevéhez és 1952-ben megjelent tanulmányához köthető, akinek a kineszikus elemzései – azaz a test és/vagy a testrészek kulturálisan rendszerezett mozgása – új fordulatot vittek a tánc kutatásba. Az irányzat talán legjellemzőbb képviselője Edward Schieffelin volt, akinek könyve a pápuai kaluli törzs táncos rituáléjáról, a gisarórol, 1976-ban jelent meg (*The Sorrow of the Lonely, and the Burning of the Dancers*). Könyvének sikerét mutatja, hogy a jazz és afrikai zene kutatója, Steve Feld szintén a kaluli törzs kultúrája iránt kezdett el érdeklődni, és írt zenéjükéről úttörő monográfiát.

¹⁰ A francia Robert Hertz (1881–1915) életét vesztette az első világháborúban, így munkássága nem teljesedhetett ki. Marcel Mauss (1872–1950) 1934-ben tartotta meg előadását a test technikájáról, amely két évvel később nyomtatásban is megjelent. A későbbiekben

többször is kiadták, de egészében csak 1973-ban fordították angolra. A Rodney Needham szerkesztette kötet, bár lényegében a dualista klasszifikáció mintapéldánya, sajnos nem foglalkozott a táncsal és a mozdulatokkal.

¹¹ Mauss ezirányú munkássága azonnal intézményesülési folyamatot eredményezett a francia tánc kutatásban, ahol Rolf de Maré létrehozta az Archives internationales de la danse múzeumot és első kutatóhelyet. Az etnomuzikológus és muzeológus Georges Henry Rivière szintén Mauss ötleteit felhasználva kezdett munkálkodni, ahogyan a francia antropológus Marcel Griaule is Mauss tanítványa volt. A neves követők közül elég olyan antropológusokra hivatkozni, mint John Blacking, Mary Douglas, Rodney Needham, Victor Turner.

¹² Scheper-Hughes és Lock három megtestesítést javasolt: egyéni, szociális és politikai.

a német nyelvterületen. Csordas munkássága szervesen építkező hagyományként illeszkedett az egyre szaporodó testiséget hangoztató kutatásokba, mint a kulturális geográfia, a sport, a harci művészetek (például az afro-brazil capoeira vagy a kínai tajcsicsuan).¹³ Az embodiment-elmélet továbbvitelével a dis-embodiment (testen kívüli), a gondolkodó, az ügyes és az élő test elképzelések az újítás erejével robbantak be a tudományos köztudatba, bár igaz, hogy – mint minden rész tudomány – itt is találni úttörőket, akik jóval megelőzték korukat hasonló filozófiai, fenomenológiai értelmezésekkel.¹⁴

A kritikai megközelítés a kartézianus szemléletmód biológiai determinizmus tánra és a testiségre való alkalmazását is górcső alá vette. Ahogyan az emlősök párzási vagy a méhek rajzási mozgásaiból nem érthetjük meg az emberiség változatos táncait, ugyanúgy nem tudjuk csupán az anatómiai, biomechanikai és biológiai részletekből sem meg azt, hogy egy-egy táncforma miként alakult ki, hogyan változott, és milyen esztétikus és sajátos mozdulatrendszerből áll. A táncantropológia jelenlegi állása szerint elveti azt az elképzelést, miszerint a tánc alapja genetikusan – a korábbi elméletekkel (Curt Sachs, Max von Boehn, Roderyk Lange) szemben – az emlősöktől származva a tánc valamilyenfajta

evolucionista maradvány.¹⁵ Természetesen nem az a lényeg, hogy a majmoknak vagy a méheknek van-e nász- és/vagy kommunikációs táncuk vagy nincs, hanem az, hogy ez ugyanaz a tánc-e, mint az emberek által táncolt rituális, lakodalmi vagy vallásos táncok. Nyilvánvalóan nem, és így érvelve nem is lehet genetikai kapcsolatot sem erőltetni, a tánc ontogenetikai kapcsolata az emberiség és az állatvilág egyedei között eldönthetetlen.

A táncmozdulatok csak azért tudják megtestesíteni azt a társadalmi közeget, amelyben létrejöttek, mert mindig kulturálisan kódoltak és kreáltak – „intelligens mozdulatok”, a magyar származású filozófus, Gabor Csepregi szavaival. Ám az, hogy a táncbéli mozdulatok testiséget és testiségen felüli értékeket és jelentéseket rögzítenek, alkotnak és közvetítenek, nem mindig volt központ a tánc kutatásban, ahogyan a táncbéli reprezentáció és a mozdulatok elemzésének összehasonlítása sem.¹⁶ A fenomenológiai koreológia a táncoló testet hasonlóan kulturális jelenségként értelmezte, amely a jelentésnek nem egyszerűen csupán csak fizikai hordozója/közvetítője, hanem egy interszjektív identitás „kinesztetikus” megtestesítője (Warburton, 2011, 166.).

Nem csak a testiség, de a tánc- és mozgásterápia is hozzájárultak a posztpozitivisták kritikai tánc tudomány fejlődéséhez (Green,

¹³ Sophia Delza (1908–1996) például az 1950-es és 1960-as éveket Kínában töltötte, ahol nagymesterektől tanulta a tajcsicsuant. Visszatérve az USA-ba a tajcsicsuan mesteroktatójává és a művészet népszerűsítőjévé vált. Bár a legtöbb könyv és az internet a tajcsicsuant harcművészetként definiálja Delza szerint nem más, mint a testgyakorlás művészete, amely a testet táplálja, és a lelket megnyugtatja.

¹⁴ Az amerikai mozgáskutató (ideokineszisz) Mabel E. Todd (1880–1956) és tanítványa, Lulu Sweigard (1895–1974) nevét szükséges említeni. A kanadai Gabor Csepregi nem csak filozófus és zenekritikus, évti-

zedekig vízilabdázott a kanadai nemzeti válogatott tagjaként, majd annak vezetőedzője is volt.

¹⁵ Egyes fizikai antropológusok nem egyszerűen csak analógiáról, hanem valós táncról értekeznek az afrikai gorilla és csimpánz esetében, az etológusok pedig régóta vitatkoznak a méhek táncán.

¹⁶ A különböző táncírásokra alapozó mozdulatelemzések önálló tanulmányt igényelnek, olyan szerteágazóak. Ezen a területen magyar kutatók kiemelkedő helyet vívtak ki maguknak. Az egyik a Lábán Rudolf (1879–1958) nevével fémjelzett Lábán-Kinetográfia és Laban/Bartenieff-mozgáselemzés.

2004). A tánc tudomány orvosi/klinikai használatának fellendülése szintén az 1990-es évekhez köthető (az *International Association for Dance Medicine and Science* például 1990-ben alakult meg). Ezek az érdeklődési körök irányították rá jobban a figyelmet a testiség és a tudat kapcsolatára, ahogyan a szubjektivitásra, a nemiségre és az identitásra is. A tánc megszűnt csupán ritmikusan és mechanikusan anatómiai kulturális egység lenni, amely egyszerűen csak művészet – a tánc és a mozgulatok a testen keresztül válnak a tudás hatalmas tárházává, amelyet ma már különböző egészségügyi szakmák használnak sikeresen.¹⁷

Feminista, posztkolonialista és kritikai tánc kutatás

A kritikai, posztkolonialista és posztmodern értelmezések sokasága gyökeresen megváltoztatta a kutatói hozzáállást a kutatás tárgyához. Bár önmagában az a gondolat, hogy a táncot és a tánc történetét (vagy egy tánc kialakulását) csak a szexualitás történetének ismeretével egyidejűleg érthetjük meg enyhe túlzás, évtizedeket kellett várni arra, hogy a társadalmi nemiség (gender) is bekerüljön a tánc kutatás központjába. Így felvértezve a kritikai kutatás nem egyszerűen kultúrát lát és keres a tánc mozgulataiban, nem a közösségre koncentrálnak csupán, hanem az egyéni, szubjektív, társadalmi nemiség élményeire is. A korábbi irányzatokkal ellentétben a kritikai

tánc tudomány egyre jobban összehasonlító és értelmező tudománnyá alakult át, ami a kurrens holisztikus nézőpont egyik alapja is egyben. Ez nemcsak időbeni, de térbeni kapcsolatokat és párhuzamokat jelent, amelyet a kutatóknak figyelembe kell vennie. Az összehasonlító módszer nagy szerepet játszik úgy a környező, mint a távoli népek táncaival vagy a népi és a művészeti történeti és társas táncokkal egyaránt. Európában a történetiség hangsúlyozása, ami jelentős eredményekhez vezetett a magyar tánc kutatás terén is, elengedhetetlen, és nemcsak azért, mert – a törzsi társadalmakkal ellentétben – aránylag bő írásos anyag áll a kutatók rendelkezésére, hanem azért, mert a történeti folyamatok, migrációk és családi-etnikai kapcsolatok hatásai megmutatkoznak a népi kultúra minden területén. Ez a fajta összehasonlító módszer nem csupán azt jelenti, hogy minden egyes jelenséghez nemzetközi párhuzamokat kell modellezni, hanem azt, hogy olyan fogódzókat és párhuzamokat vagy értelmezéseket kell keresni, amelynek segítségével a saját kutatott anyagunkról tudunk mélyebb jelentéseket feltárni, összefüggéseket elemezni. Mivel az antropológus elsődleges módszere a terepmunkából származó megfigyelés, ami azonban nagyon könnyen vezethet köldöknézgető és leszűkítő értelmezéshez, ez segítséget nyújt a holisztikus, összehasonlító és a történeti modellekben rejlő lehetőségek kiaknázására, és más terepmunkákból származó tapasztalatok hasznosítására.

Amióta Franz Boas megalkotta elméletét az emberiség biológiai, kulturális, történeti és pszichológiai egységéről, az antropológia és így a tánc antropológia alapja továbbra is az óvatos szubjektív megközelítés, de kritikus hozzáállással, amely megköveteli a részek és az egész összefüggéseinek óvatos kezelését.

¹⁷ Az Amerikai Táncterápiás Egyesület 1966-ban alakult. Jól mutatja ezt az új orientációt a testi pszichoterápia (*body psychotherapy*) és a tánc-mozgás pszichoterápia (*dance movement psychotherapy*) önállóodása. Az előbbi nemzetközi fóruma az *International Body Psychotherapy Journal* 2002-ben, az utóbbié a 2006-tól megjelenő *Body, Movement and Dance in Psychotherapy Journal*. A Magyar Mozgás- és Táncterápiás Egyesület 1992-ben alakult.

Egy kis elszigeteltebb település tánckultúrájának leírása önmagában még csak azt magyarázhatja meg, hogy a megkérdezett ott lakók mit tudnak, és mit értenek táncaikon, hogyan táncolnak, vagy hogyan verbalizálják (ha egyáltalán) tudásukat. Csupán erre építeni elméleti kereteket és konklúziókat nemcsak rövidlátást, hanem egyenesen etnocentrikus konklúziókat eredményez. A táncantropológia ezt a bezártságot, az elszigetelt és évszázados, a változatlan hagyomány-konceptió kereteit joggal feszegeti. A történeti kapcsolatok példás boncolgatását Yvonne Daniel munkássága jeleníti meg, aki az európai, afrikai és a karibi tánc történeti rétegek egymásra gyakorolt hatását vizsgálta meg (Daniel, 2011). Feltérképezte azt, hogy bár a szomszédos településeken hasonló táncokat járnak, mégis más elnevezések élnek, teljesen másféle kinésztetikus élményt nyújtva a helyieknek. Számos hasonló monografikus példát lehetne még felsorolni, de ennyi is szemlélteti a holisztikus és partikuláris megközelítés gyümölcsötöző lehetőségét.

A posztmodern fordulat egyik következő lépésének a kritikai kulturális tudományok hatása alatt kibontakozó és a hatalom kapcsolatára való koncentrátságot kell tekintenünk. Annak felfedezése, hogy a tánc sohasem volt független a hatalomtól, illetve hogy vagy nyílt, vagy éppen burkolt értelemben szervesen összefonódott azzal, látható az amerikai és európai modern tánc 1920–1930-as évekbeli fellendülésének és a hatalmi politika átrendeződések kutatásából. Az USA-ban a baloldali Workers' Dance League, majd az ebből 1935-ben kialakult New Dance League programja – a munkások érdekeit forradalmian képviselő táncról (Franko, 2002) – biztosított jó alapot a Franklin Delano Roosevelt elnök nevéhez köthető ún. második New

Dealhez (1935–1939), amely anyagi támogatással segítette a munkanélküli művészeket, köztük a táncosokat.¹⁸ Hasonlóan alapvető kapcsolatot látunk a 2005–2010 között Németországban, a Tanzplan Deutschland programjában, vagy a volt szocialista országok kultúrpolitikájában is. Természetesen ennél sokkal feltűnőbb, ideológiailag torzult hatalmi koncentrációt is feltártak kutatók, mint például a náci Németország és a modern táncművészet közti viszonyt, amelyben a táncírás atyja, a magyar Lábán Rudolf is érintve volt (Karina – Kant, 2003).

Bár jelentős energiát fektettek egyes kutatók annak bizonyításába, hogy mennyire tudja a tánc intézményesítése a fennálló politikai rendet támogatni (tehát ebből a szempontból konzervatív jelenség), ez nem mindig bizonyosodott be. Egy táncforma vagy táncesemény nem feltétlenül járul hozzá a rendszer támogatásához vagy annak reprodukálásához. De melyik tánc lehet hagyományos vagy hagyományosabb? Kinek? És mikor? Egy rendszer által támogatott populáris vagy a szubkultúrák peremén élő, esetleg az, amely éppen a fennálló rendszert fricskázza? A posztkolonialista és az interkulturális tánc kutatás kritikai és dialektikus egyszerre, a vissza- és kitekintő, valamint interszubjektív rálátás és természetes megkérdőjelezésének paradigmája (Sörgel, 2007).

Tehát a kritikai táncantropológia történeti társadalomtudomány, amelynek elsődleges feladata az emberiség mozdulatkultúrájának feltérképezése, archiválása és összehasonlítása, valamint további (művészeti, pedagógia stb.) felhasználásának biztosítása. Ebben a táncu-

¹⁸ Olyan neves úttörőkről van szó, mint Charles Weidman, Doris Humphrey, Felicia Sorel, Helen Tamiris, Ruth Page, Senia Gluck Sandor, Katherine Dunham.

domány nem keres nagy igazságokat, mivel azt vallja, hogy a mai társtudományokban sincsenek nagy igazságok, kicsik is ritkán születnek, és ez a tánc kutatásában sem lehet másként. A tánc kutatás – mint bármely más humán- vagy társadalomtudomány – társadalmi-ideológiai jelenség, és mint olyan nem állhat nyugodtan, feddhetetlen objektumként elszigetelt védőbástyái mögött. A tudományos iskolák nemcsak hogy nem támadhatatlan objektumok, nem is objektívek. Sokszor ugyanis az iskolák és paradigmák homokvárak vagy inkább fellegvárak – alapjaik ingatagok, és bizonytalanságokat rejtnek, élettartamuk meghatározhatatlan, folytonos megerősítésre szorulnak (mint a házak és várak általában), falaikban rések, repedések, lyukak keletkeznek, amelyeket ki-ki a maga módján próbál meg elfedni vagy betömköldeni. Egyetlen tudomány sem viselheti magán a tárgyvilágosság és tudásbázis kizárólagos mércéjét, és nem tarthat igényt az értékmentes társadalomtudomány cím viselésére. Ilyen nem is volt, és nem is lesz, és ebben a tánc kutatás sem kivétel. A korábbi kutatás- és táncelméleti iskolák jórészt elszigeteltségben működtek, amire frappánsan illik Randy Martin kifejezése, hogy „otthonatlan problémahalmazok voltak az akadémiai világban és a nagyvilágban egyaránt” (Martin, 1998, 181.). Ennek ok-okozati összefüggéseként értékelhetjük az összehasonlíthatatlan és a sokak által felfedezett spanyolviasz-jelenséget.

A kritikai tánc tudomány szerint a tánc kutatásban, ahogyan más tudományban sem létezhet értékmentesség, egyetlen egy tánc tudományi iskola sem ideológiamentes tudomány, és főleg nem olyan, amely a társadalmi-kulturális kontextus nélkül egy zárt térben alakult ki. Így érvelve érthetjük meg annak szükségességét, hogy a kutatás társadalmi

mibenlétét és hovatartozását folyamatosan vizsgálatnak kell alávetnünk. Mindenféle ideológiától és „rossz” behatásoktól, értékektől mentesnek vélt tudományág módszereit, modelljeit és tipológiáit górcső alá kell vonnunk, és ez a kritikai táncantropológia egyik lényeges eleme: a problémamentesnek tűnőt kell problémássá tenni ahhoz, hogy lássuk, mit is tartalmaz, miből áll, és mit akar mondani. Csak így lehet véleményt mondani arról, hogy bizonyos kutatási irányzatok miért alakultak úgy, ahogy alakultak, miért ágyazódtak be egyfajta megkövült rendszerbe, ami miatt mára tarthatatlanokká váltak.

A hazai vagy „nemzeti” tudomány kritikája természetesen nem mai találmány, a frankfurti iskola hatására ezt már többen és korábban is megkérdőjelezték, de többről van itt szó. Mégpedig a meglévő burokból való kiszakadásról, az episztemológiai lehetőségeket behatároló vagy lezáró modellek kibontásáról és – amennyiben lehetséges – javításáról is egyben. Ennyiben a kritikai tánc kutatás válaszol azokra a kihívásokra, amelyekkel minden tudománynak szembe kell néznie: mit akar elérni, hogyan teszi mindezt, és milyen hasznosítási/alkalmazási lehetőséget ad a jövőre nézve. Fontos összetevője tehát a kritikai tánc kutatásnak, hogy a feltárt ideológiai beágyazottságot meghaladva egy olyan dekonstrukcióval lépje túl azt, amely segít megmenteni fontos és értékes részeket, ám nem hagyja sem a kutatót, sem pedig a laikust egy függőségi uralmi helyzetben azáltal, hogy egysíki és végleges magyarázatra tesz kísérletet (Gehm et al., 2007). Antropológusok nagy energiát fektettek abba, hogy a nemzeti iskolák ideológiai túlhajlásait feltárják és bemutassák, ezáltal is kiküszöbölve azok hibáit, hátrányait (Shay, 2002). Talán nem túlzás azt kijelenteni, hogy az új tánc kutatás a tudományos

gettósítás bármilyen formája ellenében fejti ki munkásságát.

Mint kritikai társadalomtudomány a táncantropológia interaktivitást tételez fel – tehát kapcsolatot keres a makroszintű folyamatok és intézmények, valamint a nemzeti és helyi jelenségek, továbbá a kutatás tárgyát képező tudás és a tudományos közélet szereplői között. Nem lehet egy helyi közösséget – legyen az mai vagy történeti – kisebb és nagyobb környezetétől mesterséges elszigeteltségben tartani vagy tartatni.

Záró gondolatok

A táncantropológia nagyban hozzájárult a kritikai táncstudomány fejlődéséhez, és – a korábbi, kissé romantikus törzsi társadalmak kutatását túlhaladva – tárgyában minden táncot és táncoló közösséget egyenrangúnak és sajátosnak vesz, ami megköveteli az empátiát és kritikai kutatói hozzáállást (Wulff, 2013). Bár a korábbi nagy viták keresztüztében a táncot vagy csupán művészetként, vagy a kultúrák sajátos filozófiáját követve egy specifikus társadalmi rendszerként értelmezték, ma már az antropológusok is ugyanolyan könnyedséggel fordulnak a művészi tánc vagy a versenytánc kutatása felé, mint a humántudományok más képviselői (Bales – Eliot, 2013). Az 1990-es évektől látványosan fejlődő kutatás motorját egyre jobban a táncoló egyéniség, a testiség és a hatalom történeti-társadalmi fókuszba kerülése határozta meg. Addig, amíg az 1970-es években csupán néhány szakmai publikáció létezett (például *American Journal of Dance Therapy*, *Dance Research*

Journal, *Journal for the Anthropological Study of Human Movement*), mára a területen számtalan interdiszciplináris szakfolyóirat áll a kutatók rendelkezésére.¹⁹ Ahogyan egyre több egyetemi programban kap szerepet a tánc, hasonlóan egyre több nemzetközi konferencia ad lehetőséget a szakmabelieknek, hogy kicseréljék információikat, közös projektekhez társuljanak, és számos igen alaposan szerkesztett kötettel gazdagítsák az egyre jobban specializálódó táncstudományt. Az új momentum Magyarországon és a volt szomszédos szocialista országokban is egyre jobban érzeti hatását, annak ellenére, hogy táncfolklorkutatás csak lassan kezdi átértékelni korábbi funkcionista kereteit. A nemzetközileg is értékelhető publikációk száma növekszik a Nemzetközi Népzenei Tanácson (ICTM) belül működő, sajátosan kelet-európai etnokoreológiai csoport munkássága nyomán. Bár az európai és az észak-amerikai diszciplínák eltérő válfajait többen túl ellentétesnek vélik ahhoz, hogy komoly integráció bekövetkezessen, a 21. század második évtizedében már ennek a szimbiotikus konvergenciának lehetünk a tanúi.

¹⁹ Példaként érdemes említeni: *Body, Movement and Dance in Psychotherapy*, *Journal of Dance Medicine and Science*, *Journal of Dance and Somatic Practices*, *Journal of Dance Education*, *Journal of Music and Dance*, *Nordic Journal of Dance*.

Kulcsszavak: *funkcionalizmus, táncantropológia, táncstudomány, etnokoreológia, posztmodern, posztkolonializmus, gender, USA–Európa*

IRODALOM

- Bales, Melanie – Eliot, Karen (eds.) (2013): *Dance on Its Own Terms. Histories and Methodologies*. Oxford University Press, New York
- Csordas, Thomas J. (1990): Embodiment as a Paradigm for Anthropology. *Ethos*. 18, 1, 5–47.
- Daniel, Yvonne (2011): *Caribbean and Atlantic Diaspora Dance*. University of Illinois • http://books.google.hu/books?id=vtznVfPzkoC&printsec=frontcover&dq=Yvonne+daniel&hl=hu&sa=X&ei=wKfoU_6dNYno7AagoYDQDA&ved=oCEIQ6AEwAg#v=onepage&q=Yvonne%20daniel&f=false
- Franko, Mark (2002): *The Work of Dance: Labor, Movement, and Identity in the 1930s*. Wesleyan University, Middletown
- Gehm, Sabine – Husemann, P. – von Wilcke, K. (eds.) (2007): *Knowledge in Motion. Perspectives of Artistic and Scientific Research on Dance*. Transcript Verlag, Bielefeld
- Green, Jill (2004). Postpositivist Inquiry: Multiple Perspective and Paradigms. In: Cruz, Robyn Flaum – Berrol, Cynthia Florence (eds.): *Dance/Movement Therapists in Action: A Working Guide to Research Options*. Charles C. Thomas, Springfield, 109–124. • http://books.google.hu/books?id=jyI5_2p5UPYC&pg=PR9&clpg=PR9&dq=Cruz+%E2%80%93+Berrol+++Dance/Movement+Therapists+in+Action&source=bl&ots=HQb5P-u7Bt&sig=rN_ISodjiEo04OrJcyGECM8sJM&chl=en&sa=X&ei=ixlmU8SoLKup7Qa5koDoCA&ved=oCEUQ6AEwAw#v=onepage&q=Cruz%20%20%E2%80%93%20Berrol%2C%20%20Dance%2FMovement%20Therapists%20in%20Action&f=false
- Karina, Lillian – Kant, Marion (2003): *Hitler's Dancers. German Modern Dance and the Third Reich*. Berghahn, New York–Oxford • [http://books.google.hu/books?id=N8f_bKK2fnEC&printsec=frontcover&dq=Karina,+Lillian+%E2%80%93+Kant,+Marion+\(2003\):+Hitler%E2%80%93+Dancers.+German+Modern+Dance+and&hl=en&sa=X&ei=lrpmU77TKMXB7AbJ3IDwDQ&ved=oCC4Q6AEwAA#v=onepage&q=Karina%2C%20Lillian%20%E2%80%93%20Kant%2C%20Marion%20\(2003\)%3A%20Hitler%E2%80%93%20Dancers.%20German%20Modern%20Dance%20and&f=false](http://books.google.hu/books?id=N8f_bKK2fnEC&printsec=frontcover&dq=Karina,+Lillian+%E2%80%93+Kant,+Marion+(2003):+Hitler%E2%80%93+Dancers.+German+Modern+Dance+and&hl=en&sa=X&ei=lrpmU77TKMXB7AbJ3IDwDQ&ved=oCC4Q6AEwAA#v=onepage&q=Karina%2C%20Lillian%20%E2%80%93%20Kant%2C%20Marion%20(2003)%3A%20Hitler%E2%80%93%20Dancers.%20German%20Modern%20Dance%20and&f=false)
- Kaeppler, Adrienne (2000): Dance Ethnology and the Anthropology of Dance. *Dance Research Journal*. 32, 1, 116–125.
- Kealiinohomoku, Joann (1991) The Longest Trail – Review. *Yearbook for Traditional Music*. 23, 167–169.
- Martin, Randy (1998): *Critical Moves: Dance Studies in Theory and Politics*. Duke University Press, Durham • [http://books.google.hu/books?id=z-nWL6W79ToC&printsec=frontcover&dq=Martin,+Randy+\(1998\):+Critical+Moves:+Dance+Studies+in+Theory+and+Politics.+Duke&hl=en&sa=X&ei=fCBmUXRG8ne7AbkriHACA&ved=oCC4Q6AEwAA#v=onepage&q=Martin%2C%20Randy%20\(1998\)%3A%20Critical%20Moves%3A%20Dance%20Studies%20in%20Theory%20and%20Politics.%20Duke&f=false](http://books.google.hu/books?id=z-nWL6W79ToC&printsec=frontcover&dq=Martin,+Randy+(1998):+Critical+Moves:+Dance+Studies+in+Theory+and+Politics.+Duke&hl=en&sa=X&ei=fCBmUXRG8ne7AbkriHACA&ved=oCC4Q6AEwAA#v=onepage&q=Martin%2C%20Randy%20(1998)%3A%20Critical%20Moves%3A%20Dance%20Studies%20in%20Theory%20and%20Politics.%20Duke&f=false)
- Ness, Sally Ann (1992): *Body, Movement, and Culture*. University of Pennsylvania Press, Philadelphia • [http://books.google.hu/books?id=obqEMosAp3sC&printsec=frontcover&dq=Ness,+Sally+Ann+\(1992\):+Body,+Movement,+and+Culture.+University+of+Pennsylvania&hl=en&sa=X&ei=pCBmU66dMYit7QaklICQDQ&ved=oCC4Q6AEwAA#v=onepage&q=Ness%2C%20Sally%20Ann%20\(1992\)%3A%20Body%2C%20Movement%2C%20and%20Culture.%20University%20of%20Pennsylvania&f=false](http://books.google.hu/books?id=obqEMosAp3sC&printsec=frontcover&dq=Ness,+Sally+Ann+(1992):+Body,+Movement,+and+Culture.+University+of+Pennsylvania&hl=en&sa=X&ei=pCBmU66dMYit7QaklICQDQ&ved=oCC4Q6AEwAA#v=onepage&q=Ness%2C%20Sally%20Ann%20(1992)%3A%20Body%2C%20Movement%2C%20and%20Culture.%20University%20of%20Pennsylvania&f=false)
- Scheper-Hughes, Nancy – Lock, Margaret (1985): A Prolegomenon to Future Work in Medical Anthropology. *Medical Anthropology Quarterly*. 1, 1, 6–41. • http://www.iupui.edu/~womrel/Rel%26_HealingReadings/Scheper-Hughes_MindfulBody.pdf
- Shay, Anthony (2002): *Choreographic Politics: State Folk Dance Ensembles, Representation and Power*. Wesleyan University Press, Middletown
- Sörgel, Sabine (2007): *Dancing Postcolonialism: The National Dance Theatre Company of Jamaica*. Transcript Verlag, Bielefeld <http://books.google.hu/books?id=pfh-QrF3AKgC&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>
- Warburton, Edward C. (2011): Of Meanings and Movements: Re-linguaging Embodiment in Dance Phenomenology and Cognition. *Dance Research Journal*. 43, 2, 65–83. DOI:10.1353/drij.2011.0024 • https://www.researchgate.net/publication/236813884_Of_Meanings_and_Movements_Re-Linguaging_Embodiment_in_Dance_Phenomenology_and_Cognition
- Williams, Drid (1991): *Anthropology and the Dance. Ten Lectures*. University of Illinois Press, Champaign • <http://books.google.hu/books?id=qFpgNHkM9wEC&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>
- Wulff, Helena (2013): *Dance Ethnography. (Oxford Bibliographies)* 04/22/2013, • <http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199766567/obo-9780199766567-0079.xml#backToTopURLi>: <http://research.culturalequity.org/psr-choreo.jsp>